

AMMATILLISESTA KOULUTUKSESTA TYÖELÄMÄÄN ERITYISEN TUEN AVULLA

Erityiseksi nimettynä ammattiin opiskelemassa

Ammatillisen koulutuksen tavoitteena on siitä annetun lain (531/2017) mukaan muun muassa ylläpitää väestön ammatillista osaamista, antaa mahdollisuus ammattitaidon osoittamiseen, edistää työllisyyttä ja antaa valmiuksia yrittäjyyteen ja työ- ja toimintakyvyn jatkuvaan ylläpitoon. Suomessa tutkintoon johtavan ammatillisen koulutuksen opiskelijoista noin 37 000 henkilöä tarvitsee erityistä tukea. Heistä vaativan erityisen tuen opiskelijoita on lähes 5000 henkilöä. (Tilastokeskus 2021.) Suomessa kuten monissa muissakin länsimaissa erityisen tuen tarve on kasvanut tasaisesti 1990-luvun loppupuolelta asti (Richardson & Powell 2011).

Erityistä tai vaativaa erityistä tukea opintojensa aikana tarvitsevat nuoret ovat heterogeeninen ryhmä. Kaikilla heistä ei ole pitkäaikaissairautta tai vammaa, ja tuentarpeet ja toimintakyky vaihtelevat merkittävästi. Erityinen tuki tarkoittaa opiskelijan yksilöllisiin valmiuksiin, tarpeisiin ja tavoitteisiin perustuvaa suunnitelmallista pedagogista tukea sekä erityisiä opetus- ja opiskelujärjestelyjä. Erityistä tukea voivat saada ne opiskelijat, joilla on oppimisvaikeuksien, vamman, sairauden tai muun syyn vuoksi tarve pitkäaikaiselle tai säännölliselle tuelle

opinnoissaan (Laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017, §64). Erityisen tuen tavoitteena on mahdollistaa se, että opiskelija saavuttaa ammatillisen tutkinnon perusteiden mukaisen osaamisen ja ammattitaidon. Suurin osa erityistä tukea saavista opiskelijoista opiskelee samoissa oppilaitoksissa ja ryhmissä muiden opiskelijoiden kanssa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019, 14.)

Vaativa erityinen tuki taas on tarkoitettu niille opiskelijoille, joille erityisen tuen opetus ja muut opiskelua tukevat palvelut eivät ole joko riittäviä tai saavutettavia. Vaativaan erityiseen tukeen ovat ammatillista koulutusta koskevan lainsäädännön (Laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017, § 65) mukaan oikeutettuja ne henkilöt, joilla on vaikeita oppimisvaikeuksia tai vaikea vamma tai sairaus, joiden vuoksi opiskelija tarvitsee laaja-alaista, monipuolista ja yksilöllistä tukea. Lisäksi vaativaan erityiseen tukeen voivat olla oikeutettuja sellaiset henkilöt, joiden moniammatillisten ja -alaisten palvelujen tarve on merkittävä opintojen mahdollistamiseksi. Vaativaa erityistä tukea järjestetään erityisammattioppilaitoksissa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019, 12–14.)

Työelämän vaatimusten kasvaessa työllistyminen voi olla vaikeaa kenelle tahansa, mutta työuraansa aloittaville nuorille siirtyminen koulutuksesta työelämään on

aivan erityinen elämänvaihe. Tämä siirtymä on monien tutkimusten mukaan haasteellista varsinkin niille, jotka kouluaikana ovat tarvinneet erityistä tukea (esim. Mazzotti ym. 2016, European Agency for Special Needs and Inclusive Education 2018). Heillä on muita suurempi riski jäädä työttömiksi ja taloudellisesti muista riippuvaisiksi (Langøy & Kvaalesund 2018, Mycklebust & Båtevik 2022). Tilanne ei myöskään ajan kuluessa parane. Esimerkiksi Schutzin ja Carterin (2022) mukaan työikäisten, vammaisten amerikkalaisten aikuisten työllisyysprosentti on, monista vastakkaisista pyrkimyksistä huolimatta, vain noin puolet ei-vammaisten vastaavasta.

Tutkimusten mukaan koulutus on yksi tehokkaimpia keinoja edistää tukea tarvitsevien ja vammaisten nuorten työllistymistä (esim. Ekholm & Teittinen 2014, Holopainen & Savolainen 2008, Båtevik 2019). Båtevikin (2019) tutkimustulosten mukaan loppuun suoritettu toisen asteen koulutus turvasi selvästi parhaiten erityistä tukea koulussa saaneiden nuorten – varsinkin naisten – mahdollisuuksia työllistyä. Myös Nevalan kollegoineen (2019) tekemän systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tulokset kertovat, että koulutuksen ohella henkilökohtaistetuilla tukitoimilla, sekä koulutuksen aikana että koulutuksesta työelämään siirtymisen vaiheessa, voidaan edistää kehitysvammaisten henkilöiden työllistymistä.

Yksi nuoren työelämään pääsyä hankaloittava seikka on työnantajien kokemuksen puute tukea tarvitsevien nuorten työllistämistä. Lähtökohtaisesti työnantajat pitävät erityistä tukea tarvitsevien työllistämistä positiivisena asiana, mutta huolenaiheeksi osoittautuvat resurssit ja riittävä tuensaanti (Lämsä 2015, 18). Työnantajilla ei usein ole riittävästi tietoa erityistä tukea tarvitsevien tai vammaisten nuorten osaamisesta tai työllistymistä ja työn tekoa edistävästä tutkimuodoista (Ekholm & Teittinen 2014, Lämsä 2015, 19). Schutz ja Carter (2022) toteavatkin, että työnantajia tulisi sitouttaa interventiotutkimuksiin entistä aktiivisemmin. Ei vain kouluttamalla työnantajia, vaan myös ottamalla heitä mukaan hankkeisiin kehittämään työtehtäviä ja kouluttamaan nuoria.

Koulutuksen ja työelämän kohtaaminen on tärkeää paitsi nuorten työllistymisen kannalta, myös tiettyjen alojen työvoimapulan helpottamiseksi. Tässä raportoitava tutkimus on osa Euroopan Sosiaalirahaston rahoittamaa Tulevaisuuden työelämän starat -hanketta (4/2019–2/2022). Hankkeen kohderyhmänä olivat erityistä ja vaativaa erityistä tukea tarvitsevat opiskelijat, joille työllistyminen on haasteellista. Hankkeessa pyrittiin muun muassa edistämään kohderyhmän työllistymisvalmiuksia kehittämällä työelämäkäytäntöjä ja -menetelmiä, valmiuksia työhön ja elämään sekä osaavaa ohjausta ja tukea työllistymiseen neljässä ammatillisessa erityisoppilaitoksessa ja yhdessä ammattioppilaitoksessa. Hankkeen avulla pyrittiin myös edistämään työnhakua työelämätaitoja, jotta opiskelijoilla olisi paremmat mahdollisuudet työllistyä, pysyä työssä ja sopeutua työelämän muutokseen. Lisäksi kehitettiin työelämävalmennuksia ja luotiin kumppanuusverkostoja erityistä tukea tarvitsevien työllistymiseen sekä etsittiin niin sanottua tekemätöntä työtä. (Tulevaisuuden työelämän starat -hankesuunnitelma 2019.)

Tässä artikkelissa tarkastelemme hankkeeseen osallistuneiden nuorten työllistymistä, ja raportoimamme tulokset perustuvat hankkeessa kerättyyn haastatteluaineistoon. Tutkimuksessa kysyimme, millaisia polkuja pitkin nuoret työllistyivät. Tutkimuksella on Turun yliopiston ihmistieteiden eettinen ennakkoarvioinnin toimikunnan puoltava lausunto (21.4.2020, 15/2020).

Menetelmällisiä valintoja

Tulevaisuuden työelämän starat -tutkimukseen sisältyivät interventio, kaksi erityisammattioppilaitoksissa opiskelleille nuorille osoitettua lomakekyselyä ja tutkimushaastattelut. Interventioon kuului hankkeessa kehiteltyjä opetussisältöjä, joihin interventioryhmään (N = 81) kuuluvat osallistuivat. Ensimmäinen kysely nuorille lähetettiin heidän valmistuessaan ja toinen puolen vuoden kuluttua valmistumisesta. Ensimmäiseen kyselyyn vastasi 90 ja toiseen 42 nuorta, joista 23 kuului interventioryhmään (ks. tarkemmin Kotisaari & Hiekkala 2022). Näiden

kyselyiden sekä Työelämän starat -tutkimushankkeen projektiryhmän avulla pömittiin interventioyryhmästä työllistyneet tai työkokeilussa olevat nuoret, joille lähetettiin pyyntö osallistua tutkimushaastatteluun. Pyyntö osoitettiin kaikkiaan 29 nuorelle, joista 11 lupautui. Nämä kaikki vapaaehtoiset, täysi-ikäiset ja työllistymisen kriteerit täyttäneet nuoret haastateltiin. Kaksi heistä oli työkokeilussa.

Lisäksi haastateltiin jokaista nuorta kohden ainakin yksi nuoren työllistymispolkuun liittynyt ammattilainen (työnantaja, työhönvalmentaja, opettaja). Kaikkiin haastatteluihin (yhteensä 10) pyydettiin nuorten lupa ja nuoret nimesivät itse sen tahon tai henkilön, jota toivoivat haastateltavan. Näiden haastatteluiden avulla voitiin terävöittää kuvaa, joka koulutuksesta ja työelämään siirtymisestä nuorten haastatteluissa piirtyi. Tässä raportoitavan osatutkimuksen aineistona on siis yhteensä 21 haastattelua, joista varsinaisen primääriaineiston muodostavat nuorten haastattelut.

Haastatteluaineiston hankinta

Haastattelut suunniteltiin puolistrukturoiduksi eli niin sanotuiksi teemahaastatteluiksi. Teemahaastattelussa kysymyksillä ei ollut tarkkaa järjestystä tai muotoa. Haastattelurunko sisälsi hahmotelman siitä, mitä tutkija voisi kysyä, muttei tarkkarajaista suunnitelmaa. Kysymyksiä suunniteltaessa varmistettiin tarvittavan tiedon saanti, mutta jätettiin tilaa myös tilanneratkaisuille ja joustavuudelle. Haastattelurunkoa suunniteltaessa pyrkimyksenä oli, ettei lähtökohtana ole haastateltavan erityisyys. Kysymykset muotoiltiin siten, että ne voitaisiin kysyä keltä tahansa ammattiin valmistuneelta nuorelta. Kysymyksistä jätettiin tietoisesti pois esimerkiksi diagnoosikysymykset tai tarkemmat erityisen tuen tarpeeseen liittyvät kysymykset.

Nuorten haastattelun teemoja olivat sen hetkinen työllisyystilanne ja suhde työelämään, hankkeessa kehitetyt kurssit ja harjoitukset, tuensaanti työelämään liittyvissä asioissa, työllistymistä edistävät ja rajoittavat tekijät, motivaatio, minäpystyvyys

ja itsevarmuus sekä elämäntilanne ja arki. Työnantajien haastattelun teemoja olivat nuori työnhakijana, nuori työntekijänä, työsuhte ja tuensaanti sekä asenteet, ennakkoluulot ja yleinen ilmapiiri. Oppilaitoksen ammattilaisen haastattelun teemoja olivat kyseessä oleva nuori, oppilaitoksen nuoret yleisesti, nuoria työllistävät yritykset ja organisaatiot sekä koulutus ja rakenteet.

Haastattelutilanteessa nonverbaalisella vuorovaikutuksella on myös merkitystä. Koronapandemiatilanteen takia suurin osa haastatteluista tehtiin videoyhteydellä ja kolme haastateltavan toiveesta puhelimitse. Kaikki haastateltavat eivät halunneet tai voineet asettaa kameraa päälle. Niinpä haastateltavan ilmeiden tai eleiden lukeminen ja niistä päätelmien tekeminen esimerkiksi uuden kysymyksen ajoittamisessa ei ollut mahdollista. Videoyhteys ei myöskään aina toiminut ilman teknisiä ongelmia, mikä saattoi aiheuttaa hetkittäisen katkeamisen nauhoitteessa tai haastateltavan ajatuksen katkeamisen. Epäselvyydet pyrittiin selvittämään heti yhteyden palautumisen jälkeen. Vaikka tuotetussa haastatteluaineistossa on edellistä johtuvia rajoitteita, se on kuitenkin kokonaisuutena rikas ja riittävän ehjä kokonaisuus analyysin perustaksi.

Haastattelut kestivät keskimäärin 30 minuuttia, mutta kestossa oli vaihtelua. Lyhyin (työnantajan) haastattelu kesti vain kahdeksan minuuttia ja pisin (työhönvalmentajan) 59 minuuttia. Kaikki haastattelut litteroitiin sanatarkasti analyysia varten. Yksi kirjoittajista (HK) haastatteli tutkittavat, litteroi ja anonymisoi näin saadun aineiston yhdessä sovitulla tavalla. Nuorten haastatteluista litteroitavaa oli yhteensä noin 327 minuuttia ja työllistymiseen liittyneiden ammattilaisten noin 297 minuuttia. Koko anonymisoitu litteraatti oli pituudeltaan 229 sivua (Arial, fonttikoko 11, riviväli 1). Tulosten raportoinnissa käytetyistä aineistositaateista on selkeyden vuoksi karsittu täytesanoja (esim. tota, öö, niinku) ja toistoja. Samoin niistä on poistettu haastattelijan lyhyitä välikommentteja (esim. joo-o), joilla on kannustettu puhujaa jatkamaan. Näiden paikalle aineistositaattiin on merkitty kolme pistettä (...).

Aineiston analyysi

Haastatteluaineiston laadullinen analyysi alkaa usein rinnan aineiston hankinnan ja litteroinnin kanssa äänitteitä kuunnellen (Ruusuvoori ym. 2010, 10–11). Ensimmäiset ideat ja huomiot aineistosta tehtiin ennen varsinaiseen analyysiin ryhtymistä. Litteroitua aineistoa ryhdyttiin lukemaan kokonaisuutena ja muistiinpanoja tehden. Tämän jälkeen huomiota kohdistettiin erityisesti nuorten omaan pohdintaan siitä, minkä asioiden hän koki edistäneen tai rajoittaneen työllistymistään. Tehtyihin havaintoihin yhdistettiin ammattilaisten vastaavat pohdinnat. Tässä vaiheessa huomasimme toisaalta sen, että aineistosta hahmottui erilaisia työllistymisen polkuja, ja toisaalta sen, että jokaisen nuoren tapaus oli omanlaisensa kertomus työllistymisestä.

Jokaisen nuoren haastattelupuhe sisältä Hermanin (2009, 9–22) erittelemät neljä kertomuksen peruselementtiä. Ensinnäkin haastattelupuheet olivat tilanteisia esityksiä eli nuoret kertovat tutkijalle erityisessä, sovitussa haastattelutilanteessa omasta ammattiin valmistumisen jälkeisestä työllistymisestäään. Tässä tilanteessa he rakensivat subjektiasemaansa erityisesti työnhakijoina. Nuoret olivat tietoisia, että heidät oli kutsuttu haastatteluun nimenomaan työllistyneinä henkilöinä. Tämä luonnollisesti paitsi sävyttää nuorten kerrontaa, myös vaikuttaa siihen, millaisiin kerronnan vihjeisiin me tutkijoina kiinnitimme huomiota.

Toiseksi haastattelupuheista voidaan hahmottaa ajallinen jäsenyntyisyys, vaikka asioita ei olisikaan kerrottu aikajärjestyksessä. Aikajänne ulottui useimmissa haastatteluissa opintojen loppuvaiheesta, työharjoittelusta ja valmistumisesta nykyhetken kautta tulevaisuuden odotuksiin. Kolmanneksi kerrotut tapahtumat olivat sellaisia, että ne sisälsivät häiriötiloja, epämukavuutta, epäjärjestyttä, mutta samalla kertoja rakensi mielekkyyttä, merkityksellisyttä, ymmärrystä ja tasa-painoa. Aineistossamme häiriötiloja olivat esimerkiksi korona-aika yhteiskunnan sulkeutuessa, se, että työtä ei löytynyt tai se oli fyysisesti liian raskasta, ja se, että apua tai tukea ei heti löytynyt. Kuitenkin nuoret

päätyivät kertomaan ongelmien ratkaisuisista ja luottamuksesta tulevaisuuteen ja uskoivat mahdollisuuksiinsa työllistyä, pysyä työelämässä ja elättää itsensä. Kaikki tunnistivat vahvuuksiaan ja rajoitteitaan työntekijänä.

Lisäksi niissä kerrottiin, millaista oli olla kuvatussa tilanteessa. Kaikissa haastatteluissa on kuultavissa kertojien kokemus erilaisine tuntemuksineen. Esimerkiksi nuori (N5) kertoo, miten työpaikan hakemiseen liittyvä haastattelu jännitti häntä:

N5: "Oli se vähän jännittävä kertoa omasta miten ahkera mä oon ja näin, mutta se meni ihan hyvin. Ja sit mä olin vaa, että okei tää on vaa haastattelu ja sen perusteella just haetaan niitä työntekijöitä. Ja näin sit mä olin sillee että nonni, nyt vaa rauhotan itteni vedän yhen kerran syvään henkeä ja näin siitä sit mä kerroin."

Aineistosta jäsennettiin sitä, millaisia kertomuksia työnhakemisesta ja työllistymisestä kerrottiin. Jokaisen nuoren haastattelusta muodostettiin oma kertomus työllistymisestä, johon punottiin ammattilaisen täydentävä kertomus. Työllistymispolkujen hahmottelu aineistosta aloitettiin kirjaamalla taulukkoon kunkin nuoren tilannetta yksinkertaistettuna (esimerkiksi "Kokiko nuori saaneensa tarpeeksi tukea työllistymiseen", kyllä tai ei). Niiden avulla pyrittiin tarkastelemaan sitä, millaisia yleisiä ajattelu- ja toimintatapoja sekä merkityksiä kertomuksen kohteena oleviin seikkoihin liittyy. Työllistymispoluista piirrettiin myös kuvat. Tällainen työvaihe tunnetaan narratiivisessa analyysissä uudelleenkertomisena (Clandinin & Connelly 2000). Kertomuksissa oli havaittavissa yhteisiä piirteitä. Lopuksi jäsensimme aineistosta neljä tyypillistä työllistymispolkua ja tyyppikertomusta, jotka esittelemme seuraavassa tulosluvussa. Analyysin tarkkuuden ja luotettavuuden varmistamiseksi kaikki kolme kirjoittajaa ovat osallistuneet analyysin tekoon ja olemme yhdessä neuvottelleet tekemistämme ratkaisuisista ja tulkinnoista.

Työllistymisen polut

Työssäoppimisesta työlliseksi

Ensimmäisen polun olemme nimenneet Työssäoppimisesta työlliseksi. Tälle työllistymispolulle ominaista on, että nuoret (N1, N3, N4 ja N7) edesauttoivat itse työllistymistään jo opiskeluaikana, eikä heistä kellään ollut tukena työhönvalmentajaa. Nuoret kertoivat kuitenkin saaneensa opintojen aikana muuta tukea työllistymiseen. He kertoivat, että aina oli ihminen, jolta kysyä, ja he saivat hyviä työelämään liittyviä vinkkejä. Työssäoppimisjaksolla nuori osoitti yritykselle, millaisen työntekijän hänestä voisi saada. Yksi nuorista lähetti valmistuttuaan harjoittelun aikaiselle esihenkilölleen viestin, että olisi vapaana töille. Esihenkilö kertoi haastattelussa, että hänelle oli jäänyt nuoresta positiivinen kuva. Niinpä ja hän otti nuoreen yhteyttä heti sopivan paikan auettua ja palkkasi hänet.

Esihenkilö: *"[Hän] kun on ollut aikaisemmin jo opintojensa aikana jo meillä sijaisena niin silloin se hyvä kuva mikä hänestä on jäänyt niin se on semmonen mikä on niinku mejän alalla pitkälti sellanen, että jos onnistut ja teet työsi hyvin harjoitteluaikana ni silloin se myös kantaa monesti työpaikkoja."*

Muiden nuorten kohdalla viimeisin työssäoppimispaikka muuttui heidän palkkatyöksi, jolloin heillä oli työpaikka jo ennen ammatillisesta koulutuksesta valmistumista. Kahden nuoren työnantajan kanssa oli tehty työssäoppimisen osalta sopimus, jonka mukaan nuoret antoivat näyttönsä ensimmäisten kahden viikon aikana. Työnantajan vakuuttuessa heidän työpanoksestaan he alkoivat saada sen jälkeen palkkaa.

N3: *"Vähä ennen ku mä valmistuin koulust ni mä olin jo siellä... työssäoppimassa... sitte kaks viikkoo mä olin sillee siel et mä en saanu mitää palkkaa... Sen kesto oli viis viikkoo sen työssäoppimisen ... sit kahen viikon jälkeen mä*

aloin saamaa palkkaa siit ja sit mä oon ollu siit asti niinku tähä asti siin siel töis. Olin siel heti ku valmistuin koulusta."

Nuorille oli oppilaitoksesta korostettu työssäoppimisen merkitystä ja yksi heistä totesi-kin:

N1: *"Koulus aina painotettii tosi paljon sitä... että muistakaa panostaa noihin työharjoitteluihin että ku saat vähä jalkaa oven välii sitä kautta nii ja sihän noi on nyt poikinu noi työharjoittelujen kautta ..noita töitä sit saanu... koulus aina opettajat kannusti siihen et kannattaa työharjoitteluihin panostaa, koska sielt voi sit tulla töitä."*

Työssäoppimisen kautta työllistyneet nuoret työllistyivät vakituiseseen tai yli puoli vuotta kestäväan määräaikaiseen työsuhteeseen. Vain yksi nuorista työllistyi omalle alalleen. Tätä voidaan pitää yllättävänä havaintona, sillä usein työssäoppimisjaksot toteutetaan juuri omalla alalla. Toisaalta oppilaitoksilla voi olla haasteita solmia sopimuksia yritysten kanssa, jolloin on mahdollisesti priorisoitu sellainen työpaikka, josta on tiedetty voitavan edetä oikeaan palkkatyöhön, vaikkei se omalta alalta olisikaan. Tärkeää oli päästä työelämään kiinni.

N7: *"Mä menin tohon eläintarvikemyymälään [X] niinku työharjoitteluun, et ku mä tein tota olin siel duunis, siinä työharjoittelussa... kyl siin oli vähä takajatuksena jos sais tästä niinku työpaikan tähä ensalkuun, et ... ois edes jotain töitä työpaikkoi on täl hetkellä ... vähän hankala nyt saada."*

Omalle alalleen (hoitoala) työssäoppimisen kautta työllistynyt nuori sai valmistuttuaan pitkäaikaisen työsuhteen. Nuorella oli luotettava olo siitä, että työtä alalla riittää myös tulevaisuudessa:

HK: *"Millaisina näet sun omat mahdollisuudet työelämässä?"*

N1: ”Ihan hyvinä nyt ku kuitenkin valmistumisen jälkeen sai nytte aika nopeesti töitä... ja mul on viel kolme päiväkotiä missä mie kierrän nii ni tulee nähtyy aika paljon niin kyllä toivon ja uskon että sit tän pätkän jälkeen ois sitte sit suuraa sais jonku uuden uuden pätkän mistä vois sit jatkaa.”

Kaikki työssäoppimisen kautta työllistyneet nuoret kertoivat olevansa tyytyväisiä työtilanteeseensa ja pitävänsä työstään. Jokaisen nuoren motivaatio oli hyvä ja he näkivät mahdollisuutensa vaikuttaa tulevaisuuteensa hyvinä.

Tämän työllistymispolun nuoret olivat osallistuneet opintojen aikana yrittäjyyskursseille tai Nuori Yrittäjä -toimintaan itse laskuttamalla tai oman ryhmänsä mukana läheltä seuraten. Nuori Yrittäjä -toiminnassa mukana olleet nuoret kertoivat, että he saivat toiminnan kautta hyviä eväitä yrittäjyyttä varten ja olivat kiinnostuneita yrittäjyydestä tulevaisuudessa. Tämä oli poikkeavaa muiden haastateltujen nuorten vastauksiin nähden, joista lähes jokainen koki, ettei yrittäjyys olisi oma juttu, ja korosti sen rankkuutta.

Itsenäisen työnhaun polku

Itsenäisen työnhaun polun nuoret (N9 ja N10) kertoivat edellisten tavoin työssäoppimiskurssien antaneen hyödyllistä kokemusta työelämää varten. Edellisistä poiketen nämä nuoret kertoivat saaneensa opintojen aikana tukea työhönvalmentajalta. Nuoret suorittivat ensin opinnot loppuun ja hakivat töitä esimerkiksi selaamalla työpaikkailmoituksia internetistä. Valmistumisensa jälkeen he olivat olleet aluksi joitain kuukausia lyhyessä työsuhhteessa tai keikkaluonteisessa koulutustaan vastaavassa työssä. Tämän jälkeen he olivat työllistyneet pitkäaikaiseen työsuhhteeseen.

Itsenäisen työnhaun polulla nuori haki itsenäisesti töitä ja työllistyi normaalin rekrytointiprosessin kautta. Rekrytointiprosessiin kuului työhaastattelu, jossa nuori onnistui ja tuli valituksi. Nuoret kertoivat

haastattelutilanteen olleen jännittävä mutta sujuneen hyvin. He kertoivat myös hyödylliseksi sen, että tilanteita oli harjoiteltu opin-tojen aikana.

N10: ”Kolmannen vuoden etäopiskeluvaiheessa tuli harjoiteltua tota työhaastattelutilannetta luokan kesken... se vähän autto et tietää et on mitä yleensä kysytään.”

Nuoret kertoivat, etteivät enää tarvitse tukea työllistymiseen. He kertoivat viihtyvänsä työssään ja motivaationsa työelämää kohtaan sekä mahdollisuutensa työelämässä olevan ”melko hyvät”.

Tuetun työllistämisen polku

Kolmas aineistosta jäsentämämme polku oli tuettu työllistyminen (N2, N5 ja N11). Tässä tuella tarkoitetaan myös muuta kuin opilaitoksen tukea, esimerkiksi työnantajaorganisaation vastaantuloa ja te-keskuksen aktiivista tukea. Kahden nuoren tapauksessa organisaatio halusi työllistää täsmätyökykyisen henkilön. Nuorista toinen oli hakenut apua työllistymiseen myös Ohjaamosta, mutta koronapandemiasta johtuvan kiinni olon vuoksi hän ei saanut sieltä tarvitsemaansa tukea. Hän löysi kuitenkin työpaikkailmoituksen, jossa organisaatio oli mukana hankkeessa, jossa pyrittiin saamaan lisää työpaikkoja täsmätyökykyisille henkilöille. Nuori itse arveli, että kyseisellä seikalla oli vaikutusta siihen, että juuri hänet valittiin:

N5: ”Uskon että se on myös se miks mä sain tän työpaikan. Et jos tää ei ois ollu sitä [X]-hanketta niin en tiedä olisinko skoretanu ihan näin.”

Organisaatio voi olla työn tarjoamisessa aktiivinen opilaitoksiin päin. Tällöinkin prosessi voi edetä työsuhhteeseen nuoren kannalta itsenäisesti, kuten tutkimuksen nuorella 11, joka osallistui rekrytointiprosessiin ja työhaastatteluun ja piti sitä erittäin tärkeänä. Hän pääsi omalla toiminnallaan vaikuttamaan siihen, saako työpaikan. Nuorille

itsenäinen hakuprosessi voi olla erittäin voi-
maannuttavaa. Haastattelussa nuori kertoi:

N11: *"Meidän henkilöstöpäällikkö oli laittanu viestiä, että he etti toimisto-apulaist heidän toimistolle ja se oli vis-siin laitettu johonkin yleiseen niinku erityisammattioppilaitoksen [X]...laitet-tu jollekin henkilölle ja sit tää henkilö sielt jostain ylempää on laittanu sen sit opettajille. ... Ja sit opettajat oli valinnu ... kolme henkilöä omalt luokalta jotka haki sitä paikkaa ja sitte tota oli haas-tattelut eli siis mun opettaja otti yhteyt-tä muhun sen mun opettaja oli lähettä-ny sen hakemuksen tai siis sen niitten viestin... mun työhönvalmentajalle ja sit se oli kiva et mä sain kuitenkin ite tehä sen hakemuksen."*

Yksi nuorista nuori kertoi, että te-keskuses-tä hän sai juuri sellaisia tukea, jota työllisty-miseensä tarvitsi:

N2: *"Ne te-keskuksen ihmisten tuet, et-tä ne niinku tuli mukaan sinne ja ei laittanu mua yksin sinne että heippa mene nyt sinne...vaan niinku et ne tu-li mukaan ja tuki mua ja selitti ne asiat niinku ihan ku jollei tyhmälle selittäis (naurahtaa)... ja sillee että ne niinku se-litti ne asiat niinku huolellisesti ja... et mistä on nyt kysymys ja mihkä mennää ja mitä tapahtuu ja näin ettei ne vaan niinku laittanu vaa sinne yksin ja heip-pa mene siitä ovesta sinne."*

Nuori sai määräaikaisen työpaikan alalta, joka ei vastannut hänen ammatillista kou-lutustaan. Nuori oli toivonut työllistyvän-sä toiselle alalle kuin mitä opiskeli ja miltä sai työpaikan. Te-keskus oli nuoren mukaan pyrkinyt saamaan hänelle työpaikan tältä alalta muttei ollut onnistunut. Työhönval-mentaja kertoi, että nuoren sairauden takia hänen merkonomikoulutustaan vastaavan alan yleisimmät työtehtävät eivät olleet hänelle mahdollisia.

N2:n työhönvalmentaja: *"Toi hyllytys-työ on hirveen hirveen raskasta työtä."*

Se on [nuorelle 2]:kin ollu liian raskaas-ta työtä... koska nehän periaatteessahan meillä siis merkonomiks vaikka valmis-tuu ni sehän on sitä kaupan hyllytys-työtä sitten pääasiassa ja se on raskasta työtä fyysisesti."

Meitä tutkijoina yllätti, kuinka tämän kom-mentin mukaan nuoret päätyvät monivuo-tisen ammatillisen perustutkinnon jälkeen hyllytystyöhön. On syytä pohtia, onko se ammatillisista erityisoppilaitoksista merko-nomeiksi valmistuville nuorille todella ainoi-ta sopivia työtehtäviä, vai ohjataanko heitä mahdollisesti kategorisesti tiettyyn työtehtä-vään.

Nuori (N2) oli motivoitunut työllistymään tulevaisuudessa toiselle alalle, mutta hänestä oli ensin tärkeää päästä työelämään kiinni ja olla avoin erilaisille työtehtäville.

N2: *"Et olkoon sit siivous tai mikä muu vähemmän arvostettu työ niin niin niin ku jostain työstä se on niinku pakko al-kaa mie olen sitä mieltä että ei niinku kukaan pääse ikinä työelämään kii jos sanoo kaikkeen ei."*

Yksi nuorista koki työnsä fyysisesti raskaak-si. Hän työskenteli osa-aikaisesti ja kertoi, että se oli hänelle ainoa vaihtoehto myös tu-levaisuudessa. Kaksi muuta nuorta työsken-teli täysipäiväisesti, ja toinen heistä korosti työn sopeuttamisen merkitystä. Hän kertoi, että työtehtävää oli voitu muokata hänel-le sopivaksi. Nuoret kertoivat tarvinneensa työllistymiseensä tukea ja myös saaneensa sitä riittävästi.

Nuoret ajattelivat heillä olevan mahdol-lisuuksia vaikuttaa omaan tulevaisuuteensa, vaikka työelämän osalta nähtiin myös epä-varmuustekijöitä. Nuorten työllistymispol-kuun liittyvät ammatillaiset kertoivat, että ammattiin valmistuvan nuoren oma aktii-visuus on työllistymisessä merkityksellistä. Vaikka nuori on aktiivinen toimija työllistys-misen prosessissa, hän voi tarvita siinä ulko-puolista tukea. Te-keskuksen oleminen nuoren tukena tai se, että organisaatio on voinut muovata työnhakuprosessia tai työtehtävää sopivaksi, on edistänyt esimerkiksi nuoren

osaamisen esiin tulemista, joka olisi toisenlaisessa tilanteessa voinut jäädä piiloon.

Työkokeilun polku

Työkokeilun polun kaksi nuorta (N6 ja N8) eivät olleet toiveistaan huolimatta työllistyneet. Molemmilla oli työllistymiseen liittyviä haasteita, jotka eivät kuitenkaan sopivan paikan löytyessä olisi este työpaikan saamiselle ja työelämässä pysymiselle. Haastatteluiden aikaan nuoret olivat työkokeilussa. Nuoret pitivät työstään ja olivat motivoituneita saamaan työpaikan. He olivat myös itsenäisesti hakeneet työpaikkoja esimerkiksi soittamalla yritykseen tai lähettämällä työhakemuksen. Nuoret tarvitsivat tukea työpaikan etsimisessä, ja molemmat kertoivat saaneensa sitä monelta taholta.

N8: "Aluksi vanhempien tuki ja sitten oli noita opettajia ja muiden tukia ja sitten nyt mennään vieläkin vanhempien ja sitten se työhönvalmentaja ja vanhemmat myös sitten ettiny työpaikkaa henkilöiden kanssa."

Koulutuksen ja työelämän välisessä siirtymävaiheessa nuoret eivät olleet tunteneet oloaan täysin valmiiksi mutta kertoivat kuitenkin saaneensa jonkinlaisia valmiuksia työelämään.

N6: "Mä en tiää, et kuinka valmis [olen], mutta ... kuitenkin sillee et ainakin jonkun sortin eväät."

Työllistämiskokeilussa olevien nuorten luottamus siihen, että he voivat vaikuttaa omaan elämäänsä ja että se on täysin heidän käsissään, oli hieman heikompi kuin aineiston muiden nuorten. He kokivat, että elämä on osittain heidän vaikutuksensa piirissä, vaikka on myös asioita, joihin ei voi itse vaikuttaa.

N6: "Osittain taas ei et niinku sit voi munkilla löytää jotain tai saada jotain ... tai jonki muun asian joka vaikuttaa

ni ... et et se on vähän semmonen niinku fifty fifty."

Jokainen tämän tutkimuksen nuorista valmistui koronapandemian aikaan. Tämän työllistymispolun nuorista toinen mainitsi olleensa opintojensa loppuajan etänä mutta kertoi sen sujuneen kuitenkin hyvin. Toinen kertoi, että oli hakenut erästä työkokeilu- paikkaa, mikä ei siellä olleen koronavirustartunnan vuoksi onnistunutkaan. Lisäksi hänen media-alan koulutustaan vastaavan alan työt olivat koronapandemian takia myllerryksen alla. Toisaalta nuoren mukaan työn saamiseen vaikuttaa myös hänen oma osaamisensa:

N6: "Joo kyl mä oon eri paikkoihin yrittäny mua siis kiinnostaa ... media ja tapahtumatuotantoala ja molemmat on vähä nii ja näin ja molemmist on myös tosi vaikee saada molemmat on vaikee saada duunii kun kun ei joko oteta tai sitte ... mul ei taidot riitä."

Nuoret kertoivat haastattelussa vaihtelevasti omista haasteistaan. Toinen nuorista mainitsi, että hän tarvitsi tukea työllistymiseen siksi, että hänen itseohjautuvuutensa on heikkoa. Hän toivoi esimerkiksi selkeitä ohjeita siitä, mihin, kelle ja milloin työpaikkaa haikiessa tulisi soittaa. Nuoren mukaan hänen ominaisuutensa saattoivat olla esteenä työllistymiselle:

N6: "No varmaan nää mun henkiset ominaisuudet tai ylipäättään ehkä tää mun persoona et ... ku sitä just tosiaan on niinku on myös toiminnanohjauksen vaikeuksia ja sitte ... saatan vaikuttaa ehkä liian innokkaalta johonkin asiaan tai siis sit mul käy niinku saatan sanoo jotain semmosta mitä ei pidä kertoa."

Nuori kuitenkin tunnisti myös vahvuuksiin. Hän uskoi työllistymistään edistävän sen, että hän on aktiivinen työnhaussa, antaa itsestään hyvän kuvan työnhakuprosessissa ja hänellä on hyvä ansioluettelo. Näistä huolimatta nuori koki olevansa "kielteisten päätösten kierteessä" työnhakuprosessissa,

mikä vaikutti itsetuntoon ja aiheutti lannistumista. Hänen mukaansa myös sillä, että on valmistunut ammatillisesta erityisoppilaitoksesta, saattoi olla kielteistä vaikutusta työllistymiseen:

N6: *"Myöski se et mä oon valmistunu erityisoppilaitoksesta ni se myös ehkä rajottaa sitä mun työnsaantia et jos mä oisin valmistunu jostain Metropolias-ta tai jostain tämmösest niinku lainausmerkeissä normaalista koulusta nii ... tai tavallisesta koulusta ni sitte se ois varmaa ehkä helpompaa tai tai toisaalt media-ala on niin kilpailtu ala niin tältä alalta on hirveen vaikee saada duunii."*

Työkokeilun esihenkilön mukaan nuoren vahvuudet ovat sellaisia, jotka eivät kyseisessä työtehtävässä tule esiin. Tämä vahvistaa Invalidiliiton lanseeraamaa Sopivaa työtä kaikille -ajatusmaailmaa, jonka mukaan jokaisella ihmisellä on haasteista huolimatta mahdollisuus työhön, kunhan sopiva työ ja tuki löytyvät. Näin ollen tämä työkokeilu paikka ei välttämättä ollut nuorelle optimaalisin, sillä se ei tuonut hänen vahvuuksiaan esille ja näin tukenut häntä työllistymisessä parhaalla mahdollisella tavalla.

Toinen nuorista kertoi kuntoutuksen olevan hyvää jatkoa merkonomikoulutukselle, ja hän oli sen aikana oppinut paljon. Hän kertoi vahvuuksiaan olevan se, että hän on helposti sopeutuva, rauhallinen ja ystävällinen henkilö, joka pääsee hyvin mukaan yhteisöön. Terveysteen liittyvien asioiden nuori ei kokenut vaikuttavan työllistymisensä, vaikka haasteita olikin:

N8: *"No en kyllä koe. On mulla omia haasteita mutta kyllä ne yleensä hoituu."*

Tulosten yhteenveto ja pohdinta

Tavoitteenamme oli selvittää, millaisia polkuja pitkin työllistyvät ne nuoret, jotka ovat ammatillisen koulutuksen aikana saaneet erityistä tai vaativaa erityistä tukea ja osallistuneet interventioihin, joiden tarkoituksena oli edistää nuorten valmiuksia ja

motivaatiota työllistyä, pysyä työssä ja sopeutua jatkuvaan työelämän muutokseen. Tutkimuksen aineisto muodostuu onnistumiskertomuksista. Näin ollen tämän tutkimuksen ulkopuolelle jäivät ne nuoret, jotka eivät olleet työllistyneet. Emme myöskään saaneet haastateltaviksi kaikkia hankkeen aikana työllistyneitä nuoria. Edellä kuvatut polut ja narratiivit on siis muodostettu tähän tutkimukseen saadun aineiston varassa. On huomioitava, että on muitakin mahdollisia narratiiveja ja polkuja, joita ei tämän tutkimuksen aineistolla tavoiteta.

Aineistosta jäsensimme neljä erilaista työllistymispolkua. Ensimmäisellä polulla merkittävimpänä työllistymiseen johtaneena tekijänä voitiin pitää opintojen aikaista työssäoppimista, toisella nuoren itsenäistä työnhakua ja kolmannella organisaation halua työllistää täsmätyökykyinen henkilö tai tekeskuksesta saatua tukea. Neljännellä polulla matka työllistymiseen oli vielä kesken, ja nuoret suorittivat palkatonta, lyhytkestoista työkokeilua. Keskeinen havaintomme on, että työllistymisessä merkityksellistä on toisaalta nuoren aktiivisuus ja toisaalta työpäikan ja työntekijän yhteensopivuus.

Kaikki haastatellut nuoret kertoivat saaneensa halutessaan riittävästi tukea työllistymisprosessissaan mutta eivät kaivanneet enää tukea työssään, vaikkakin työtä oli joissain tapauksissa sopeutettu nuorta varten. Saattaa olla, että nuori on löytänyt itselleen sopivan työn, jossa mahdollinen haaste tai rajoite ei tule esiin. Tutkimusta varten haastattelemamme työnantajat totesivatkin, ettei "erityisyys" ole työnteossa näkynyt eikä se ollut heille merkityksellistä, kunhan nuori hoiti työnsä:

TA2: *"Ei mulle mikään diagnoosi oo [tärkeä] mä en tarvi diagnooseja mihkään --- mulle adhd on luonteenpiirre."*

Lämsän (2015) mukaan työnantajan lähtökohtana ei yleensä ole tukea tarvitsevan työllistäminen vaan se, että työllistettävä henkilö voi suorittaa työnsä ja hänen palkkaamisensa on taloudellisesti kannattavaa. Toisaalta vaikeasti työllistyvien henkilöiden työllistäminen voi olla osa yritysten

kantamaa yhteiskuntavastuuta (ks. esim. Vesala ym. 2016).

Koulujärjestelmässä on tietyt raamit, joiden mukaan tämänkin tutkimuksen nuoret on opiskeluopopolullaan määritelty ”erityisiksi”. Niemen (2014) mukaan osa kokee erityisopiskelija-määritelmän leimaavana, ja siihen usein liitettävällä poikkeavuudella on negatiivinen sävy. Leima voi kuitenkin poistua työelämään siirryttäessä, jos nuori on saanut oikeanlaista tukea ja löytänyt sopivan työn, kuten näyttää tässäkin tutkimuksessa käyneen. Toisaalta nimeämisen tavoitteena on mahdollistaa jokaiselle nuorelle riittävä ja mahdollisimman yksilöllinen tuensaanti, jonka tarjoaminen voisi muuten olla lähes mahdotonta. Tutkimuksissa on kuitenkin havaittu, että luokittelu ja nimeäminen voivat tahattomasti johtaa yksilön erilaisuuden ja kielteisten piirteiden korostamiseen ja se voi olla vielä kymmenenkin vuoden kuluttua yhteydessä yksilön työllistymiseen ja itseenäistymiseen (Langøy & Kvalsund 2018). Erityisoppilaitoksen mahdollista haitallista leimaa työnsaannille pohti myös yksi haastateltu nuori.

Sopivan tuen tarjoaminen erityistä tukea tarvitseville nuorille edistää heidän pääsyään työelämään, mutta samalla on mahdollista, että se ohjaa nuoria palveluiden käyttäjiksi, mikä voi eristää heidät tavallisesta kansalaisuudesta. Hakala (2022) kirjoittaa kehitysvammaisten vakiintuneesta palvelujärjestelmästä, joka sulkee ulos työntekijäkansalaisuudesta. Erityistä tukea tarvitsevat tai tarvinneet nuoret ovat kuitenkin aktiivisia toimijoita, jotka haluavat saavuttaa täysivaltaisen työntekijäkansalaisuuden, päästä osaksi tavallista yhteiskuntaa, saada työstään palkkaa ja maksaa omat laskunsa. Työkokeilussa ollut nuori totesi selkeästi:

N6: ”Haluan palkansaajaksi ja veronmaksajaksi ja... sillee tavallaa päästä niinku rutiineihin kiinni ja arkeen ja oravanpyörään.”

Aiemmat tutkimukset (esim. Ekholm & Teitinen 2014, Langøy & Kvalsund 2018, Båtevik 2019) osoittavat, että koulutus suosii parhaiten tukea tarvitsevia nuoria

työttömyydeltä. Työllistyminen, mieluiten kokoaikaiseen työhön, avaa mahdollisuuksia taloudelliseen riippumattomuuteen. Aineistostamme ilmenee jo työllistyneiden nuorten toivovan, että koulutuksen aikana heitä olisi paremmin perehdytetty myös omiin oikeuksiinsa työntekijöinä. Esimerkiksi palkasta pitäisi osata neuvotella asianmukaisesti.

Siltalan (2013) mukaan nuoret eivät kaihda työtä vaan odottavat siltä hyvää työilmapiiriä, sisällöllistä mielekkyyttä, merkityksellisyyttä ja rakentavaa palautetta. Tutkimuksemme työllistyneet nuoret enimäkseen viihtyivät työssään, näkivät tulevaisuutensa hyvänä ja olivat motivoituneita pysymään työelämässä. Vaikka vain osa haastatelluista nuorista työllistyi koulutustaan vastaavalle alalle, yksikään heistä ei tuonut esiin huolta tai harmitusta siitä, ettei ollut oman alansa työssä. Kaikki haastatellut nuoret eivät edes halunneet töihin omalle alalleen. Olennaisempaa oli päästä kiinni työelämään ja sellaiseen työhön, jossa viihtyi ja josta maksettiin palkkaa. Haastatellut nuoret kokivat tulevaisuutensa olevan omisissa käsissään. Tulos on yhtenevä myös vuoden 2021 Nuorisobarometrin (Kiilakoski & Laine 2021, 73) kanssa, jonka mukaan 80 prosenttia nuorista suhtautui optimistisesti tai erittäin optimistisesti omaan tulevaisuuteensa. Korona-aikakaan ei näytä heijastuneen nuorten odotuksiin omasta tulevaisuudesta, johon he suhtautuvat luottavaisesti.

Tulosten merkitys: Työelämälähtöisiä ja työelämään valmentavia oppimismenetelmiä on edelleen kehitettävä oppilaitoksissa. Nuoret arvostavat työnhakuprosessissa kohdennettua tukea, joka tulisi mahdollisuuksien mukaan ottaa huomioon oppilaitosten, te-keskusten ja työnantajien välisessä yhteistyössä. Nuorten työllistymisen polut ovat erilaisia, mutta sopivan työpaikan löydyttyä täysivaltaisen työntekijäkansalaisuus tulee nuorelle mahdolliseksi, jolloin tuen tarve poistuu tai vähenee selkeästi.

Tiivistelmä

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää erityistä tai vaativaa erityistä tukea saaneiden nuorten työllistymistä. Tutkimus tehtiin osana Tulevaisuuden työelämän starat -hanketta (Euroopan sosiaalirahasto 4/2019–2/2022), jossa kehitettiin työelämälähtöisiä oppimisympäristöjä ja -menetelmiä, valmiuksia työhön ja elämään sekä osaavaa ohjausta ja tukea työllistymiseen neljässä erityisammattioppilaitoksessa ja yhdessä ammattioppilaitoksessa.

Tutkimukseen haastattelimme 11 valmistumisensa jälkeen työllistynyttä tai työkokeilussa olevaa nuorta. Lisäksi haastateltiin kunkin nuoren työllistymispolkuun liittyvä ammattilainen (N = 10), kuten työnantaja tai työhönvalmentaja. Aineistosta jäsensimme narratiivisen analyysin keinoin neljä tyypillistä työllistymispolkua ja tyyppikertomusta: 1) työelämässä oppimisesta työlliseksi, 2) itsenäisen työnhaun polku, 3) tuetun työllistämisen polku sekä 4) työkokeilun polku. Keskeinen havaintomme on, että työllistymisessä merkityksellistä on toisaalta nuoren aktiivisuus ja toisaalta työpaikan ja työntekijän yhteensopivuus.

Työelämälähtöiset oppimismenetelmät olivat nuorten mukaan edistäneet heidän työllistymistään, erityisesti työelämässä oppiminen. Nuorten tuensaanti ammatillisten opintojen aikana vaihteli, mutta lähes jokainen koki saaneensa tarpeeksi tukea. Sopivan työpaikan löydyttyä nuorilla ei enää ollut tarvetta tuelle. He olivat tyytyväisiä työtilanteeseensa riippumatta siitä, työskentelivätkö he koulutustaan vastaavalla alalla vai eivät. Luottamus siihen, että tulevaisuus on omissa käsissä, oli suuri.

Avainsanat: erityinen tuki, vaativa erityinen tuki, ammatillinen koulutus, erityisnuori, työllistyminen, työllistymispolku, siirtymävaihe, työhönvalmennus

Abstract

From vocational education and training to employment with help of special support

The aim of this study was to explore the ways of employment of young people with (diagnosed) special or intensive special support needs. The study was a part of bigger project Tulevaisuuden työelämän starat funded by ESF (European Social Fund). In the main project, the aim was to develop work-based learning environments and methods in vocational education and training, and to develop new ways to support students with special needs and help them to get employed.

We interviewed eleven, voluntary students (young people) who either got employed after graduation or were in work trial. In addition, we interviewed ten adults who were linked to students' paths of employment. Among those adults were employers, job coaches and teachers. We applied narrative methods analysing the data, and we identified four different, typical paths to employment: 1) from on-the-job training to the employed citizen, 2) independent job-seeking, 3) supported employment and 4) work trial. Important for the act of becoming employed was on the one hand the young person's own activity and on the other hand, the "goodness of fit" between the employee and the job. The young people expressed no need for support after graduation when they have found an appropriate job. They emphasised that work-based learning methods, especially on-the-job training, facilitated their employment. Also, they thought that during the studies, the received support varied but it was sufficient. All the interviewed young people were satisfied with their work situation although some of them worked on a field where they had no vocational qualification. They had confidence in the future.

Keywords: special needs support, intensive special needs support, student with special needs, vocational education and training, employment, path to employment, transition phase, job coaching

Leila Pehkonen, dosentti, KT, yliopistolehtori, Helsingin yliopisto, kasvatustieteellinen tiedekunta

Sinikka Hiekkala, dosentti, FT, tutkimusjohtaja, Invalidiliitto ry

Heidi Kotiranta, KM, projektitutkija, Invalidiliitto ry (28.2.2022 asti)

Lähteet

- Båtevik FO (2019) From School to Work: Long-Term Employment Outcomes for Former Special Educational Needs Students. *Scandinavian Journal of Disability Research* 21, 1, 158–166. DOI: <https://doi.org/10.16993/sjdr.595>
- Clandinin DJ, Connelly FM (2000) Narrative inquiry: Experience in story in qualitative research. Jossey-Bass, San Francisco.
- Ekholm E, Teittinen A (2014) Vammaiset nuoret ja työntekijäkansalaisuus. Osallistumisen esteitä ja edellytyksiä. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 133.
- European Agency for Special Needs and Inclusive Education (2018) Evidence of the Link Between Inclusive Education and Social Inclusion: A Review of the Literature. (S. Symeonidou, ed.). Odense, Denmark.
- Hakala K (2022) Vammaispalvelujärjestelmän pedagogiikka. Kehitysvammadiagnoosin tienviittoja työntekijäkansalaisuuteen. Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti NMI-Bulletin E/2022.
- Herman D (2009) Basic elements of narrative. John Wiley et Sons, Incorporated.
- Holopainen L, Savolainen H (2008) Erityinen tuki – Hyvinvoinnin esteiden tasoittajana. Teoksessa K Lappalainen, M Kuittinen, M Meriläinen (toim.) Pedagoginen hyvinvointi. Suomen kasvatustieteellinen seura, Jyväskylä.
- Kiilakoski T, Laine R (2021) Tilasto-osio. Teoksessa T Kiilakoski (toim.) Kestävää tekoa. Nuorisobarometri 2021. Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto & Opetus- ja kulttuuriministeriö, 9–91. Helsinki.
- Kotisaari H, Hiekkala S (2022) Erityistä ja vaativaa erityistä tukea tarvitsevien nuorten työllistymistilanne ammatillisesta koulutuksesta valmistumisen jälkeen. *Kuntoutus* 45, 4, 52–62.
- Laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017, §64.
- Finlex. Viitattu 18.1.2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2017/20170531>
- Langøy EE, Kvalsund R (2018) Vulnerable Youth – Dependency or Independence? School Experiences, Transitions and Adaptation to and within Adult Life. *Scandinavian Journal of Disability Research* 20, 1, 296–305. <https://doi.org/10.16993/sjdr.34>
- Lämsä A-L (2015) Erityistä tukea tarvitsevien nuorten työllistyminen: Työnantajien näkemyksiä erityistä tukea tarvitsevien nuorten työllistymisestä ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Ammatitopisto Luovi.
- Mazzotti, VL, Rowe DA, Sinclair J, Poppen M, Woods W, Shearer, ML (2016) Predictors of post-school success: A systematic review of NLTS-2 secondary analyses. *Career Development and Transition for Exceptional Individuals* 39, 4, 196–215. <https://doi.org/10.1177/2165143415588047>
- Myklebust JO, Båtevik FO (2022) Special needs provision and economic independence among young adults with disabilities: A longitudinal study, *European Journal of Special Needs Education* 37, 5, 715–728. <https://doi.org/10.1080/08856257.2021.1974552>
- Nevala N, Pehkonen I, Teittinen A, Vesala H T, Pörfors P, Anttila H (2019) The effectiveness of rehabilitation interventions on the employment and functioning of people with intellectual disabilities: A systematic review. *Journal of Occupational Rehabilitation* 29, 773–802. <https://doi.org/10.1007/s10926-019-09837-2>
- Niemi A-M (2014) Tuki, tarve, leima, oikeus? Erityisyyden muodostuminen ammatillisen koulutuksen diskursseissa. *Kasvatus* 4, 349–363.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2019) Ammatillisen koulutuksen vaativan erityisen tuen kehittämisryhmän ehdotukset. Kehittämisryhmän loppuraportti. Helsinki. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161647/OKM%202019%2023%20Ammatillisen%20koulutuksen%20vaativa%20erityinen%20tuki.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Richardson JG, Powell JJW (2011) Comparing special education. Origins to contemporary paradoxes. Stanford University Press, Stanford, CA.
- Ruusuvuori J, Nikander P, Hyvärinen M (2010) Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa J Ruusuvuori, P Nikander, M Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Vastapaino, Tampere.
- Schutz MA, Carter EW (2022) Employment interventions for youth with disabilities: A review of transition practices and partners. *Career Development and Transition for Exceptional Individuals* 45, 3, 154–169. <https://doi.org/10.1177/21651434221075810>
- Siltala J (2013) Nuoriso - mainettaan parempi? Nykynuorten sopeutumISRatkaisut historiassa. WSOY, Helsinki.
- Tilastokeskus (2021) Oppimisen tuki. Verkkosivusto osoitteessa: <https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/>

fi/StatFin/StatFin__erop/statfin_erop_pxt_13nb.
px/ Luettu 18.1.2023

Tulevaisuudentyöelämänstarat-hanke(2019)Verkkosivusto osoitteessa: <https://www.invalidiliitto.fi/tulevaisuuden-tyoelaman-starat>

Vesala H, Klem S, Ala-Kauhaluoma M, Harkko J (2016) Työnantajien kokemuksia kehitysvammaisista työntekijöistä. Kehitysvammaliiton selvityksiä 11. Helsinki.